Crkva u Istri – nenadmašeno izdanje o baštini iz 2010.

dijalog.hr/kultura/crkva-u-istri-nenadmaseno-izdanje-o-bastini-iz-2010/88583

Petar Marija Radelj May 31, 2026

U članku se prikazuje blago podataka koje sadržava knjiga Ivana Milotića *Crkva u Istri: povijesna i kulturna baština* (Pazin – Poreč, 2010., 624 str.).

Presjeci Crkve u Istri zadnjih pola stoljeća

Presjeci Crkve u Istri u zadnjih pola stoljeća dani su u šematizmima, adresarima i godišnjaku koji su objavljeni 1975., 1981., 1986., 1987., 1991., 1998., 1999., 2010. i 2017. [1]

Monografija o Crkvi u Istri iz 2010.

Količinom podataka među njima se ističe „Crkva u Istri“ iz godine 2010. To je jedna od pet istoimenih knjiga, objavljenih 1987., 1991., 1999., 2010. i 2017. s tim da su ostale četiri podnaslovljena „osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije“, a ta iz 2010. podnaslovljena je „povijesna i kulturna baština“. Autor joj je pravnik, klasičar i pravni povjesničar Pazinac Ivan Milotić (r. 1982.).

Foto: dijalog.hr

To nije sveobuhvatni šematizam jer u knjizi nisu navedeni podatci o ljudima, kako crkvenim službenicima, tako i vjernicima, odvijanju bogoštovlja i vjeronauka, kretanjima krštenja, vjenčanja i sprovoda. Ali u preostalom dijelu taj je šematizam nenadmašen. Pouzdan je vodič o sakralnim zgradama, zvonicima i drugim crkvenim zgradama te o arhivskom gradivu kojega su župe stvaratelji.

Još je 2011. u svojem prikazu Markus Leideck istaknuo da taj šematizam „može poslužiti kao kvalitetan vodič povjesničarima umjetnosti u istraživanju sakralne arhitekture Istre“. On je zapravo potreban kao priručnik ne samo povjesničarima umjetnosti, nego i konzervatorima, arheologima, arhivistima, povjesničarima, kampanolozima, hagiolozima i zaljubljenicima u mjesnu i nacionalnu baštinu.

Sadržaj knjige

Na prednjoj stranici korica naslov knjige je ispisan je glagoljicom i latinicom.

Na str. 3 čita se posveta na latinskom: *Deo Optimo Maximo*, što znači: ‘Bogu, Najvećemu, Najboljemu’.

Knjigu čine: Riječ biskupa Ivana Milovana (str. 9), Riječ autora (str. 10–11), pregled 135 župa, svrstanih po abecedi (str. 12–565), Zaključak (str. 567–587), Kazalo župa i dekanata (str. 588–589), Kazalo naselja i župa (str. 590–621) i bilješka o piscu (str. 623).

Poglavlje o svakoj župi

Umaško-oprtaljski dekanat

Brda

Naziv župe:
Župa sv. Jakova apostola

Geografski smještaj:
45°26', 13°46' igd

Nadmorska visina:
385 m

Župni zaštitnik:
Sv. Jakov Stariji, apostol i mučenik, I. st.

Dan župnog zaštitnika:
25. srpanj

Župna kuća:
Brda kbr. 14, 52462 Momjan

Najstariji očuvani upisi u matičnim knjigama:
krštenih od 1836. g.
vjenčanih od 1814. g.
umrlih od 1814. g.

Knjige stanja duša:
1847. g., XIX. i XX. st.

Naselja u župi:
Brda, Brič, Dugo Brdo, Kortivi (Kortina), Kućibreg, Novi Brič, Stancija, Škrlići.

■ SMJEŠTAJ

Župa u sjevernoj Istri. Proteže se brežuljkastim krajolikom na južnim obroncima srednjeg dijela toka rijeke Dragonje. Graniči sa župama Momjan i Šterna.

■ POVIJEST

Župno se središte razvilo na mjestu prapovijesne gradine. U ispravama se Brda spominju u XI. stoljeću. Biskup Tomasi polovicom XVII. stoljeća navodi da je crkva u Brdima posvećena svetom Jakovu apostolu, da je filijala momjanske župe i da je novigradski biskup Jeronim Velmi 1572. godine dopustio žiteljima Brda birati kurata, ali su ga morali i plaćati. Brda su tada dio momjanskog feuda. Kućibreg se u drugoj polovici XV. stoljeća spominje kao feud novigradskih biskupa koji se davao u najam. Područje današnje župe Brda do 1578. godine bilo je u sastavu momjanske župe, a otada samostalna kapelanija. Župa je utemeljena 23. svibnja 1947. godine odlukom biskupa Antuna Santina. Od osnivanja do 1956. godine obuhvaćala je kapelaniju Topolovac. Pomicanjem republičke hrvatsko-slovenske granice kapelanija Topolovac pripala je Sloveniji, dok su Kućibreg,

stranica 38 iz knjige

Središnji dio knjige zauzima prikaz svake od 135 župa Porečke i Pulske biskupije. One su poredane po abecedi: Bačva, Baderna, Bale, Barban, Beram, Boljun, Borut, Brda, Brdo, Brest (pod Žbevnicom), Brtonigla, Buje, Buzet, Cerovlje, Čepić, Črnica, Dajla, Dolenja Vas, Draguć, Fažana, Filipana, Funtana, Fuškulin, Galižana, Gologorica, Gračišće, Gradina, Grdosel, Grimalda, Grožnjan, Hreljići, Hum, Juršići, Kaldir, Kanfanar, Karojba, Kašćerga, Kaštel, Kaštelir, Kostanjica, Kožljak, Krasica, Krbune, Kringa, Krnica – Mutvoran, Kršan, Kršete, Labin Donji, Labin Gornji, Labin Marcilnica, Labinci, Lanišće, Lindar, Ližnjan,

Loborika, Lovrečica, Marčana, Materada, Medulin, Momjan, Motovun, Motovunski Novaki, Muntić, Muntrilj, Nova Vas (nad Mirnom), Nova Vas (Porečka), Novigrad, Oprtalj, Paz, Pazin, Pazinski Novaki, Petrovija, Pićan, Plomin, Pomer, Poreč, Premantura, Pula – Gospa od Mora, Pula – Katedrala, Pula – Krist Spasitelj, Pula – Sveti Antun, Pula – Sveti Ivan Krstitelj, Pula – Sveti Josip, Pula – Sveti Pavao, Rabac, Račice, Rakalj, Rakotule, Raša, Roč, Rovinj – Sveti Juraj i sveta Eufemija, Rovinj – Sveta Obitelj, Rovinjsko Selo, Savudrija, Skitača, Slum, Sovinjak, Stari Pazin, Sušnjevica, Sveta Lucija (Pazinsko Polje), Sveta Marija na Krasu, Sveta Nedelja, Sveti Ivan i Pavao, Sveti Ivan od Šterne, Sveti Ivanac nad Rašom, Sveti Lovreč Labinski, Sveti Lovreč Pazenatički, Sveti Martin Labinski, Sveti Matej – Cere, Sveti Petar u Šumi, Sveti Vital – Brig, Svetvinčenat, Šišan, Šterna, Štinjan, Šumber, Tar, Tinjan, Triban, Trviž, Tupljak, Umag, Valtura, Višnjan, Vižinada, Vodnjan, Vranja, Vrh, Vrsar, Zamask, Zareč, Završje, Zrenj, Žbandaj i Žminj.

Četiri od njih: Fažana, Galižana, Pićan i Šišan, imaju počasni naslov nadžupe (str. 571).

Sve su te župe radi međusvećeničke suradnje okrupnjene u devet crkvenih okruga ili dekanata.

Sustavan prikaz

Poglavlje o svakoj župi sustavno obuhvaća: naziv župe; njezinu pripadnost dekanatu; zemljopisnu širinu i duljinu te nadmorsku visinu praga župne crkve; ime župnoga zaštitnika i njegov dan; adresu župne kuće i možebitne kapelanske kuće; podatke od kada se vode matice krštenih, vjenčanih i umrlih te knjige stanja duša; popis naseljā u župi; smještaj i povijest župe; opis svake sakralne građevine u njoj (župna crkva, crkva, zvonik, crkvište) i općenite napomene o župnoj crkvi, vjeronaučnoj dvorani, starosti župne pismohrane, kalvarijama na području župe ako postoje, zbirci sakralne umjetnosti ako postoji, znamenitim osobama iz župe i grobljima na području župe.

Slike govore više od tisuću riječi

Knjiga je prava fotomonografija s ukupno, ako sam dobro prebrojio, 886 fotografija. Otisnuta je na premaznom papiru prikladne debljine i sjajne površine s izvrsnom reprodukcijom boja.

Glavninu fotografija, vrlo realističnih, toplih i smirenih panoramskih svjetlopisa crkvenih pročelja, zvonika i pogleda na glavne oltare snimio je Gianfranco Abrami (Trst, 1949.), a u knjizi su objavljene fotografije pojedinih crkvenih građevina još desetorice fotografa.

Sažetak o povijesnoj i kulturnoj baštini Crkve u Istri

Piščeva završna znanstvena studija naslovljena je „Zaključak“, a podijeljena u 16 poglavlja: 1. Teritorijalni i jurisdikcijski obuhvat Porečke i Pulske biskupije (str. 567–569), 2. Razvoj crkveno-upravnih jedinica (str. 570–571), 3. Iz povijesti prvog kršćanstva u Istri (str. 571–572), 4. Crkvene građevine (str. 572–574), 5. Postojeće, ruševne, porušene i nepostojeće crkve (str. 574–575), 6. Povijesno i kulturno-umjetničko blago crkava Porečke i Pulske biskupije (str. 575–577), 7. Zvona, konstrukcije za zvona i zvonici (str. 577–578), 8. Župne kuće (str. 578–579), 9. Hospiciji (str. 579–580), 10. Kalvarije (str. 580), 11. Groblja (str. 580), 12. Opatije, samostani i redovničke zajednice (str. 580–582), 13. Uloga i značenje Crkve u povijesnoj svakodnevici (str. 582), 14. Bratovštine (str. 582–583), 15. Crkveni arhivi (str. 584–586), 16. Pravoslavne crkve i zajednice na teritoriju Porečke i Pulske biskupije (str. 586–587).

Foto: dijalog.hr

Poglavlja su u tom sažetku nejednake duljine, ali su vrijedne zabilješke i smjernice za buduća istraživanja te materije. Samo u tom dijelu knjige tvrdnje su potkrijepljene rubnim bilješkama. Razumljivo je da one nisu mogle pratiti enciklopedijski, sustavan i ilustriran prikaz svake župe i da bi objasnidbene bilješke ili bibliografija znatno opteretila završni dio s kazalima.

Popis naselja svake župe i abecedno cijele biskupije

Popis naselja koje obuhvaća svaka župa standardno se donosi u šematizmima.

Nakon promjena crkvenih granica u Istri godine 1978., takav popis priredili su **Marijan Bartolić** (1928.–2016.) i **Ivan Grah** (1928.–2011.) i objavili ga u šematizmu *Crkva u Istri*

godine 1987. (str. 36–136, tada u 139 župa i kapelanija), 1991. (str. 39–151, tada u 137 župa i kapelanija), 1999. (str. 49–175, tada u 134 župe) i 2017. (str. 72–279). Taj šematizam sadržava i trojezični popis 145 mjesta: hrvatski, talijanski i latinski: 1987. (str. 192–195), 1991. (str. 189–193), 1999. (str. 222–226) i 2017. (str. 358–362).

Budući da je sekularizacija uznapredovala i da žitelji nekih naselja više ne znaju kojoj župi pripadaju oni ili su pripadali njihovi predci koji su živjeli u nekom drugom naselju u Istri, radi lakšega nalaženja podataka u matičnim knjigama koje se vode po pojedinim župama, **Jakov Jelinčić** (1938.) prema šematizmu *Crkva u Istri* iz 1999. sastavio je kazalo naselja u Biskupiji s naznakom kojoj župi pripada. Popraćeno objasnidbenim bilješkama objavio ga je pod naslovom *Abecedni popis župa i naselja Porečke i Pulske Biskupije* (Vjesnik istarskog arhiva, 11–13/2004.–2006., Pazin, 2008., str. 269–356).

Ivan Milotić prvi je 2010. na jednom mjestu donio popis naselja kako pripadaju pojedinoj župi (str. 12–558) i na kraju knjige abecedni popis svih naselja u Biskupiji s podatkom kojoj župi pripadaju (str. 590–621).

Imena dekanata

Dekanati se u hrvatskom jeziku, kao i biskupije i županije (nekoć i zemlje), ne nazivaju po imenici, nego po pridjevu. U najzapadnijoj biskupiji u Hrvatskoj to su: Buzetski, Labinski, Pazinski, Pićanski, Porečki, Pulski, Rovinjsko-kanfanarski, Umaško-oprtaljski i Vodnjanski dekanat (Bartolić-Grah, 1999., str. 45–47 i 243–252; Milotić, 2010., str. 570 i 588–589).

Dekanati Porečke i Pulske biskupije (Crkva u Istri, 2017., str. 373)

Tako se, pridjevom, nazivaju i u latinskom (*Decanatus Parentinus*), poljskom (*Dekanat Vodnjanski*)) i češkom (*Děkanství pulské*). U nekim drugim jezicima (talijanskom, engleskom, francuskom, njemačkom, slovačkom, slovenskom) nazivaju se imenicom s prijedlogom (*Decanato di Pisino*, *Deanery of Buzet*, *doyenné de Labin*) ili bez njega (*Dekanat Mitterburg*, *Dekanát Rovinj-Kanfanar*, *Dekanija Umak–Oprtalj*).

Jelinčićev popis župa po dekanatima (str. 271–280) umjesto naziva dekanata na hrvatskom donosi ime grada ili gradova po kojem se dekanat zove, ali to nije službeno ime dekanata na hrvatskom.

Razlike u nazivima župa

Popis župa Biskupije porečke i pulske donose Bartolić i Grah 1999. (*Crkva u Istri*, str. 253–254 i 49–175), Jelinčić 2008. (*Abecedni popis…*, str. 271–279) i Milotić 2010. (*Crkva u Istri*, str. 6–7, 588–589 i 12–565). Razlike se pojavljuju u nazivima 9 od 135 župa.

Bartolić-Grah 1999.	**Jelinčić 2008.**	**Milotić 2010.**
Brest	Brest	Brest (pod Žbevnicom)
Grdoselo	Grdoselo	Grdosel(o)
Nova Vas (nad Mirnom)	Nova Vas (Novigradska)	Nova Vas (nad Mirnom)
–	–	Rovinj – Sveta Obitelj
Sveta Lucija (Pazinsko Polje)	Sveta Lucija	Sveta Lucija (Pazinsko Polje)
Sveti Lovreč (Labinski)	Sveti Lovreč (Labinski)	Sveti Lovreč Labinski
Sveti Lovreč (Pazenatički)	Sveti Lovreč (Pazenatički)	Sveti Lovreč Pazenatički
Sveti Martin	Sveti Martin	Sveti Martin Labinski
Zarečje	Zarečje	Zareč(je)

Razlika se pojavljuje i u naslovljavanju. Jelinčić na str. 271 navodi „Abecedni popis župa i kapelanija u Porečkoj i Pulskoj biskupiji“, iako tada više nije postojala ni jedna kapelanija; zadnja je prestala postojati godine 1992. (Ukinute kapelanije), pa se popis odnosi na tadašnje 134 župe.

Biskupija od 2234 naselja

Popis naselja svake župe u Milotićevu šematizmu, naznačen na dnu prvoga stupca poglavlja o svakoj župi (od str. 12 do 558), poredan je abecedno na kraju knjige za sve župe s naznakom kojoj župi to naselje pripada (str. 590–621). Kazalo obuhvaća 2347 jedinica, s tim da se 113 višečlanih imena naselja pojavljuje dva puta, primjerice „Mala Traba“ i „Traba; Mala“. Prema tome može se reći da u Biskupiji porečkoj i pulskoj postoje 2234 naselja raspoređena u 135 župa.

Župa Žminj obuhvaća čak 97 naselja

U sedam župa broj naselja doista je dojmljiv: Žminj 97, Buzet 77, Dolenja Vas 71, Gračišće 68, Pićan 68, Roč 50 i Barban 47. To predstavlja ozbiljan izazov i vjernicima da se okupljaju u svoju župnu crkvu i svećeniku da ih pohađa i proviđa u svim tim naseljima.

Buzetski dekanat

Dolenja Vas

Naziv župe:
Župa sv. Martina biskupa

Geografski smještaj:
45°20′ sgš, 14°07′ igd

Nadmorska visina:
395 m

Župni zaštitnik:
Sv. Martin, biskup Toursa, poučavatelj klera, pomagatelj siromaha, monah, IV. st.

Dan župnog zaštitnika:
11. studeni (Martinje)

Župna kuća:
Dolenja Vas kbr. 19, 52426 Lupoglav

Najstariji očuvani upisi u matičnim knjigama:
krštenih od 1656. g.
vjenčanih od 1744. g.
umrlih od 1744. g.

Knjige stanja duša:
XVIII., XIX. i XX. st.

Naselja u župi:
Bafi, Banjuhi, Barbići, Beletići, Brgini, Brljafi, Dajčići, Dol Lesički, Dolenja Vas, Dvorani, Fičori, Filinići, Gamberi, Gašperačići, Gorenja Vas, Grgovi, Grižanci, Hacmani, Jandrinčići, Kancijanići, Katačići, Kirini, Kosi, Kosovija, Košići, Kovači, Lesiščina, Leuhi, Lovrinčići, Luketići, Lupoglav, Malinari, Mariškići, Mateši, Mihelci, Mikuličići, Molji, Mrzlići, Muhhljani, Muzarini, Orešje, Pavići, Pengarija, Petrići, Petrišenica, Prašići, Prčini, Prčinići, Premuši, Pristava, Prušijani, Purini, Ribarići, Ribeži, Sekulini, Selò, Semić, Silonji, Stara Škola, Suši, Sveti Stjepan, Šegići, Škratlji, Škrlji, Španarija, Štucići, Vidići, Viskovići, Vuki, Zajci, Zavrh.

■ SMJEŠTAJ

Župa u središnjoj Istri. Smještena je na jugozapadnim ćićarijskim pobrđima istočno od Ročkog polja te flišnom i dinamičnom krajoliku podno njih. Proteže se dodirnim područjem bijele i sive Istre pa je s pedološkog gledišta riječ o osobito zanimljivom području.

■ POVIJEST

Područje župe naseljeno je u dubokoj prapovijesti. U antici područje kontroliraju predrimske zajednice histarsko-keltskih domorodnih stanovnika Istre. Područje je bilo zahvaćeno najstarijim valom hrvatskog doseljenja u Istru (594.-611.). Jezgru srednjovjekovnog feuda činio je kaštel smješten na krškoj litici iznad Gorenje Vasi koji se u ispravama spominje od 1264. godine kao *Castrum de Lopoglau*. Selo Gorenja Vas spominje se u istoj ispravi kao *villa que sub Castro que Ober Lupoglau dicitur* (*selo pod kaštelom koji se naziva Gornji Lupoglav*). Bila je seoski dio Lupoglavske gospoštije te je činila cjelinu feudalnog imanja zajedno s Gorenjom Vasi. Dolenju Vas su 1537. godine naselile uskočke hrvatske obitelji iz Klisa, bjegunci pred Osmanlijama.

72

Na popisu župa s najviše naselja slijede: župa Paz u kojoj je 38 naselja, Sveti Martin Labinski 36, Grožnjan 34, Boljun 33, Sveti Lovreč Labinski 32, Momjan i Oprtalj po 31, Kršan i Sovinjak po 30. Tih devet župa obuhvaća 295 naselja.

Potom postoji 26 župa u kojima ima između 20 i 28 naselja. To su: Grdosel, Motovun i Sveti Petar u Šumi po 28; Lindar 27; Savudrija, Svetvinčenat i Tinjan po 26; Hum, Kaštel i Kringa po 24; Umag, Vižinada i Završje 23; Brtonigla, Kanfanar, Sveti Matej – Cere i Zrenj

po 22; Krnica – Mutvoran, Skitača, Stari Pazin, Sveti Lovreč Pazenatički i Višnjan po 21; Gologorica, Novigrad, Sveti Ivan od Šterne i Šterna po 20.

Čak 42 župe prostiru se na prostoru 10 do 19 naselja. Tu se svrstavaju: Juršići, Krasica, Plomin i Zamask po 19; Pazinski Novaki, Premantura i Račice po 18; Baderna, Lovrečica, Nova Vas (Porečka), Sveti Vital – Brig i Vrh po 17; Filipana, Pazin, Vodnjan i Žbandaj po 16; Brdo, Draguć, Poreč i Vranja po 15; Cerovlje, Črnica, Kaštelir, Kožljak, Sveta Lucija i Sveta Nedelja po 14; Kaldir, Marčana, Materada i Sveta Marija na Krasu po 13; Motovunski Novaki i Tupljak po 12; Borut, Čepić, Hreljići, Kašćerga i Sveti Ivan i Pavao po 11; Kršete, Labin Gornji, Rakotule, Šumber i Tar po 10.

Jednoznamenkasti broj naselja ima 51 župa: Bačva, Bale, Beram, Brda, Krbune, Nova Vas (nad Mirnom) i Sveti Ivanac nad Rašom po 9; Dajla, Gradina, Grimalda, Pula – Krist Spasitelj i Trviž po 8; Funtana, Fuškulin, Raša i Zareč po 7; Lanišće, Muntrilj, Pula – Sv. Ivan Krstitelj, Pula – Sv. Pavao, Rakalj i Rovinj – Sveta Obitelj po 6; Buje, Fažana, Kostanjica, Pula – Gospa od Mora, Pula – Sv. Antun i Šišan po 5; Brest (pod Žbevnicom), Karojba, Labinci, Loborika, Petrovija, Sušnjevica i Vrsar po 4; Galižana, Labin Donji, Labin Marcilnica i Valtura po 3; Medulin, Rabac, Slum, Štinjan i Triban po 2.

Pula je podijeljena u sedam župa, Rovinj u dvije, a granice naselja i župa podudaraju se samo u slučaju Ližnjana, Muntića, Pomera i Rovinjskoga Sela.

600 aktivnih i 335 bivših bogomolja

Ako sam dobro zbrojio, prema Milotićevoj knjizi u Biskupiji porečkoj i pulskoj postoji 135 župa, dvije stolne crkve (koje ujedno služe i kao župne crkve), 132 župne crkve (od čega dvije bivše katedrale), 466 ostalih crkava, crkvica i kapelica, 335 crkvišta ili bivših bogomolja, 171 groblje i 160 zvonika.

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije u Puli. Snimio Snimio Gianfranco Abrami.

Baština je to koja obvezuje, traži stalna ulaganja i skrb, duhovnu i materijalnu, radi održavanja, obnavljanja i poučavanja o njoj te življenja s njom, u njoj i od nje.

I četiri desetljeća nakon što je prestao biti mjesni biskup, Dragutina Nežića (1908.–1995.) spominju se kao došljaka u Istru koji ju je toliko zavolio da je poznavao svaku njezinu crkvicu: „Mi smo jako profitirali s biskupom Dragutinom Nežićem, koji je bio podrijetlom iz krašićkog kraja, ali je prihvatio i upio istarski mentalitet. Znao je gdje se nalazi svaka kapelica u Istri. Nije bilo susreta djece, ministranata, mladih, starijih, a da on nije bio s njima, da nije došao k njima. Živio je s narodom. S vremenom je postao jedan od najboljih poznavatelja istarske crkvene povijesti. Mi i danas od njega učimo“ (Josip Grbac).

Koncentracija bogoštovnih mjesta

Svoju župnu crkvu nema jedino župa Svete Obitelji u Rovinju.

Župa s najviše crkvica u kultu su Bale (23), slijede Rovinj (21), Vodnjan (16), Kanfanar (14), Buzet (14), Roč i Oprtalj (po 11), Poreč i Barban (po 10) itd. Bez filijalnih je crkvica 19 župa, a u ostalim istarskim župama nalazi se po jedna do devet crkava, crkvica ili kapelica.

Najviše bivših crkava, crkvica i kapelica nalazi se na području župa Poreč (45), Rovinj – Sveti Juraj i sveta Eufemija (39), Vodnjan (26), Sveti Lovreč Pazenatički (21) i Kanfanar

(17).

Razlikovanje crkve, crkvice, crkvišta, kapelice i kapele

U tom šematizmu, kao ni u većini drugih na hrvatskom jeziku, nije dosljedno provedeno razlikovanje u nazivlju pa ovdje donosim prijedlog njihove razdvojbe.

bogomolja (latinski *oratorium*) krovni je naziv za svetište, crkvu, crkvicu i kapelicu. Sličnoznačnica je s višerječnim nazivima **mjesto molitve** (*locus orationis*) i **sveta mjesta** (*loca sacra*), samo što su sveta mjesta krovni naziv za bogomolje i groblja.

Crkva (latinski *Ecclesia*) jest Tijelo Kristovo, zajednica Kristovih vjernika, moralna osoba (Katolička Crkva), pravna osoba (pojedina mjesna ili partikularna Crkva), ekleziološki pojam (Crkva u Hrvata, Crkva u Istri).

Umaško-oprtaljski dekanat

Brtonigla

Naziv župe:
Župa sv. Ženona biskupa

Geografski smještaj:
45°22' sgš, 13°37' igd

Nadmorska visina:
136 m

Župni zaštitnik:
Sv. Zenon, osmi biskup Verone, IV. st.

Dan župnog zaštitnika:
12. travanj

Župna kuća:
Trg sv. Ženona kbr. 3, 52474 Brtonigla

Najstariji očuvani upisi u matičnim knjigama:
krštenih od 1583. g.
vjenčanih od 1622. g.
umrlih od 1639. g.
*Najstarije očuvane mat. knj. počele su se voditi neposredno nakon Tridentinskog koncila (1545.-1563.).
*Očuvani su glagoljički upisi u mat. knj.

Knjige stanja duša:
1830., 1834., 1835. g., XIX. i XX. st.

Naselja u župi:
Brtonigla, Fernetići, Fjorini, Grobice, Karigador, Katunari, Katunari Valle, Kovri, Kras, Kršin, Lukoni, Marinčići, Pećine, Punta Mala, Punta Velika, Radini, Stancija Dušković, Stancija Štroligarija, Škrinjari, Turini, Valentići.

■ SMJEŠTAJ

Župa u sjeverozapadnoj Istri. Smještena je u brežuljkastom krajoliku crvenice, na rubu zapadnoistarske krške ravni, između župa Kršete, Krasice, Nove Vasi (nad Mirnom) i Lovrečice.

■ POVIJEST

Područje župe naseljeno je u kasnom neolitiku. U brončano doba nastanjuju ga histarsko-keltske zajednice. Na mjestu naselja Brtonigle postojala je prapovijesna gradina. U župi se nalaze brojni ostaci gradinske kulture. Brojni ostaci (natpisi, grobovi, arhitektura) pripadaju rimskom dobu. Područje je opustošeno za avarsko-slavenskih provala (594.-611.) i tijekom prvog vala hrvatskog doseljenja.

Najstariji trag crkvene organizacije spomen je benediktinske opatije svetog Martina od Tripolisa u Martišnici 1158. godine (*monasterium sancti Martini de Tripolis*). Branko Fučić je tumačio naziv *de Tripolis* kao *Od tri polja*. Opatiju je zatim novigradski

crkva (latinski *ecclesia*) jest zgrada posvetom ili blagoslovom posvećena samo kršćanskomu bogoštovlju. U katoličanstvu je crkva kada se u njoj čuva Presveto i pred kojim gori vječno svjetlo. Može biti patrijarhalna, prvostolna (metropolijska), stolna (katedralna), zborna (kolegijalna), župna ('matica'), opatijska, samostanska (konventualna), nadarbinska, neovisne kapelanije (ekspoziturna). Može imati pravnu osobnost ili biti u vlasništvu crkvene pravne osobe (biskupije, samostana, župe…). Ulazak u nju mora biti slobodan. Na početku uporabe treba je blagosloviti (blagoslovljenom vodom), a kada je dovršena stolnu, župnu i samostansku crkva treba i posvetiti (svetim uljem). Obljetnica te posvete slavi se njoj svake godine. Župnom crkvom upravlja župnik, ostalima crkvama upravitelj (*rector*), čuvar (*custos*) ili nadsvećenik (*archipresbyter*). Ako se u njoj više ne čuva Presveto Oltarsko Svetootajstvo onda je crkvica ili crkvište.

svetište *1.* (latinski *sanctuarium*) odobrena crkva ili drugo posvećeno mjesto kamo brojni vjernici hodočaste iz osobite pobožnosti. Može biti biskupijsko, narodno ili međunarodno. Biskupijsko proglašava mjesni biskup, narodno biskupska konferencija, a međunarodno Sveto Stolica. Na čelu mu je upravitelj (*rector*). U svetištima se vjernicima revno naviješta riječ Božja, promiče bogoslužni život, osobito Euharistija i ispovijed, njeguju odobreni oblici pučke pobožnosti i čuvaju zavjetna svjedočanstva pučke umjetnosti i pobožnosti. ***2.*** (latinski *presbyterium*) povišeni prostor u crkvi oko glavnoga žrtvenika, namijenjen isključivo za svećenstvo i obavljanje bogoslužnih obreda.

Crkvica sv. Petra u Baratu (župa Kanfanar). Snimio Gianfranco Abrami.

crkvica (latinski *ecclesia*, *oratorium*, *sacellum*) jest kršćanska bogoštovna zgrada u kojoj se povremeno održava bogoslužje pa zato nema ništa u svetohraništu ili uopće nema svetohranište. To je mjesto namijenjeno bogoštovlju, ali ne poglavito sa svrhom da ga sav vjernički puk rabi za javno štovanje vjere. Može biti: filijalna, kapelanijska, bratovštinska, grobljanska, seoska, zavjetna. Takva bogoštovna građevina se ne posvećuje, nego samo blagoslivlja. Prema otvorenosti crkvica je javni bogoslužni prostor (*oratorium publicum*), podignut za to da se njome koristi neka zborna ustanova (bratovština, seosko bratstvo) ili i neki posebnici, ali tako da svi vjernici imaju pravo u nju dolaziti barem za vrijeme bogoslužja.

kapelica (latinski *oratorium*, *sacellum*, *capella*, *aedicula*) jest bogoštovni prostor u privatnom vlasništvu. Može biti samostojeća zgrada (uz dvorac, ljetnikovac, na groblju) ili

jednostavno prostorija u nekoj zgradi (bolnici, zračnoj luci, školi, gimnaziji, fakultetu, akademiji, sveučilištu, staračkom domu, vojarni, zatvoru, samostanu, redovničkoj kući, rezidenciji, biskupskom dvoru). Kapelica se ne smije posvetiti, može se blagosloviti, a mora biti pridržana samo za bogoštovlje i izuzeta od svake kućne uporabe. Takav bogoslužni prostor može biti polujavan (*semipublicum*), privatni (*privatum*) ili kućni (*domesticum*). Polujavni je ako je podignut za porabu neke zajednice ili skupine vjernika koji se u njem okupljaju, a ulazak u njega nije svakomu slobodan. Privatni ili kućni je ako je uspostavljen u nejavnom prostoru za porabu samo neke obitelji ili osobe. Prva Crkva okupljala se u kućnim kapelicama (*Rimljanima* 16, 5; *Kološanima* 4, 15; *Filemonu* 1, 2).

kapela (latinski *capella*) pokrajnji dio veće crkve, odijeljen od drugih dijelova crkve s tri ili četiri zida.

crkvište (latinski *ubi olim fuit ecclesia*) mjesto gdje je bila crkva, crkvica ili kapelica; ruševina, ostatak crkve; opala, razvaljena crkva, zidine crkve. Prema stupnju ruševnosti mogu se razlikovati bogomolje koje se urušavaju, koje su zarušene, porušene i srušene do temelja te one od kojih je ostao samo spomen, a u prostoru im se izgubio trag.

Dajla je bila gostinjac (hospicij)

Umaško-oprtaljski dekanat

Dajla

Naziv župe:
Župa sv. Ivana Krstitelja

Geografski smještaj:
45°21′ sgš, 13°32′ igd

Nadmorska visina:
4 m

Župni zaštitnik:
Sv. Ivan Krstitelj, propovjednik, navjestitelj i krstitelj Isusov, I. st.

Dan župnog zaštitnika:
24. lipanj (Ivanje)

Župna kuća:
Nema

Najstariji očuvani upisi u matičnim knjigama:
krštenih od 1971. g.
vjenčanih od 1971. g.
umrlih od 1971. g.
*Samostalne matice vode se od osnivanja župe.

Knjige stanja duša:
XIX. i XX. st.

Naselja u župi:
Dajla, Fermići, Gožana, Mareda, Novi Benedikt (Sveti Benedikt), Stancija, Šajini, Zidine.

■ SMJEŠTAJ

Župa na zapadnoj obali Istre. Prostire se oko uvale Dajla i krškim zaleđem između Novigrada, Lovrečice i Nove Vasi nad Mirnom.

■ POVIJEST

Područje župe naseljeno je u rimsko doba. Na mjestu župne crkve postojala je rustična građevina s gatom. U VI. stoljeću izgrađena je bazilika s mozaicima. Prvokršćanske zajednice postoje u kasnoj antici. Pod Bizantom u Dajli djeluje zajednica istočnjačkih monaha koje tradicija spominje kao grčke kaluđere. Benediktinska opatija u Dajli osnovana je u VIII./IX. stoljeću. Njezino imanje bilo je prvi i najveći feud novigradskih biskupa. U izvorima Dajla se prvi put spominje 1028. godine kao *Ayla*, kada prelazi u vlasništvo akvilejskog patrijarha. Benediktinci su staru opatiju napustili prije 1273. godine. Upražnjeni feud opatije 1273. godine novigradski biskup Nikola darovao je Almeriku Sabiniju iz Kopra. On ovdje gradi utvrdu koja je postala središtem feuda. Godine 1738. preuzima ga obitelj Grisoni iz Kopra. Tada se izgradio novi kompleks palače i zgrada s perivojem u sredini. Utvrda je srušena 1830., a 1839. godine izgrađena je palača u neoklasicističkom

Knjiga je pionirski donijela tvrdnju (str. 71) da redovnički kompleks u Dajli nije bio samostan (*monasterium*), nego ovisna kuća benediktinaca (gostinjac, *hospitium*), bez pravne osobnosti, što se pokazalo ključnim u raspletu toga slučaja (2011.–2017.). Naime, kako je kasnije otkrio nadbiskup Martin Vidović, u oporuci od 29. rujna 1841., koja je proglašena 17. prosinca 1841., grof Francesco Andrea Elio de Grisoni (1772.–1841.) iz Kopra osnovao je pobožnu zakladu Gostinjac u Dajli i povjerio je na upravu opatiji svete Marije u Pragli da se u njem nastani petero redovničke braće i određeni broj laika, koji bi se brinuli o vjerskom i kulturnom odgoju lokalnih kmetova i njihovoj zdravstvenoj skrbi. „U slučaju da spomenuti samostan ne prihvati prije izložene uvjete te se Gostinjac ne otvori, također i u slučaju da sam Gostinjac – pošto se otvori – u bilo koje vrijeme prestane zbog bilo koje i kakve odredbe, povoda i razloga, ovaj zapis gubi svoj učinak, smatrat će se kao da nije ni bio učinjen, a imovina iz zapisa prenijet će se u bilo koje vrijeme i u bilo kojemu slučaju na

Grisonijev bogoljubni zavod u Kopru.“ Benediktinci su u Dajli otvorili gostinjac 1858., a kasnije priorat, koji su napustili 1948.

Zaključak

Foto: dijalog.hr

Knjiga *Crkva u Istri: povijesna i kulturna baština* iscrpno nudi onaj dio podataka šematizma koji se ne mijenja praktički svake godine, pa je njezin sadržaj aktualan usprkos prolasku vremena.

Šematizam Porečke i Pulske biskupije iz 2010. dokumentirao je trenutak u vremenu postojanja Crkve u Istri. On je službeno izdanje partikularne Crkve, a istodobno je snažno obilježen rezultatima istraživanja, novoga, i plod je multidisciplinarnoga pristupa.

U njem su ustustavljeni podatci iz arhivskih podataka, usporedba s fizičkim pregledom i fotografskim dokumentiranjem građevina na terenu, detalji o njihovu stanju, opremljenosti, obnovi, uporabljivosti. Po prvi put su utvrđene nadmorske visine svih župnih crkava u Istri i to na ujednačen način, na visini praga glavnoga ulaza župne crkve.

Vrijednost je toga šematizma što je osim svih postojećih crkava, crkvica i kapelica, zabilježio i one ruševne kao i one kojima se trag u prostoru izgubio ili još nije prepoznat.

Kao što je biskup Ivan Milovan uvodno istaknuo, uzimat će ga u ruke oni koji se žele upoznavati „s onim najvrjednijiom što kao narod i Crkva na području kulture duha u Istri baštinimo“ (str. 9).

Od istoga autora

Crkva u Hrvata

Katolici u Istri: pravopis, zavičaj i baština

Istarski zvonici: ukupan broj i poredak po visini

Šematizam kao priručnik i vrelo

[1] *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji = Cerkev v Jugoslaviji 1974*, ur. Krunoslav Draganović i drugi, [2. izdanje], Zagreb: Biskupska konferencija Jugoslavije, 1975., str. 469–496 (Porečka biskupija, Pulska biskupija, Pazinska apostolska administratura za hrvatski dio Tršćansko-koparske biskupije)

Adresar Katoličke Crkve u SFRJ, uredio Gabrijel Štokalo, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1981.

Adresar Katoličke Crkve u SFRJ, drugo izdanje, uredio Gabrijel Štokalo, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1986., str. 192–202 (Porečko-pulska biskupija)

Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije (stanje 1. siječnja 1987. godine), priredili Marijan Bartolić i Ivan Grah, Poreč: Biskupski ordinarijat; Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, 1987., 198 str., [10] str. sa zemljopisnim crtežima

Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije (stanje 1. siječnja 1991. godine), II. popunjeno izdanje, priredili Marijan Bartolić i Ivan Grah, Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“: Poreč: Biskupski ordinarijat, 1991., 207 str., [10] str. sa zemljopisnim crtežima, ilustrirano.

Godišnjak Crkve u Hrvata za godinu 1998, uredila Sonja Eterović, Zagreb: Prebenda sv. Mihaela, 1998., 747 str., passim.

Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije (stanje 1. lipnja 1998.), III. dopunjeno izdanje, priredili Marijan Bartolić i Ivan Grah, Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“; Poreč: Biskupski ordinarijat, 1999., 255 str., ilustrirano, zemljopisni crteži

Ivan Milotić, *Crkva u Istri: povijesna i kulturna baština*, Pazin: Josip Turčinović; Poreč: Porečka i Pulska biskupija, 2010., 624 str.

Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podatci Porečke i Pulske biskupije, IV. dopunjeno izdanje, priredili Ivan Grah i Gianfranco Abrami, Poreč: Biskupija Porečka i Pulska; Pazin: „Josip Turčinović“, 2017., 390 str., ilustrirano u bojama, zemljopisni crteži u bojama.